

MÅLGRUPPSANPASSAD VERKSAMHET PÅ FOLKBIBLIOTEKET

Andreas Ingefjord

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Handledare: Göran Widebäck

BIVIL:s skriftserie 2003:13

ISSN 1401-2375.

Abstract

Title: Client based organization at public libraries

Summary:

My purpose with the study is to investigate if it is possible to argue in favor of organizing public libraries according to the client based theory. To create a base to argue from I have studied UFO, a department focused on young adults at the age between 15 and 25 at the public library of Malmö. This case study, performed by investigating the documentation of UFO as well as conducting an interview with the project leader, is the base from which I then can argue for or against the idea of organizing public libraries according to the client based theory.

Public libraries should always reflect the communities they serve. This challenges the staff of different libraries in different regions to arrange their organizations accordingly to their local population and to be flexible enough to follow the changes of this population. My study shows that it is relevant to focus on young adults. It also conclude that client based organization most probably is the key method to reach success in the specific case of UFO and the client group young adults as well as in the work of the public library in general

1. Inledning	3
1:1 Bakgrund	3
1:2 Syfte.....	4
1:3 Disposition	6
1:4 Metod och urval	6
1:5 Specificeringar	8
2. Studieområdet	10
2:1 Kundorienterad organisation	10
2:2 Målgruppen Unga Vuxna	12
2:3 Litteratur rörande arbetet med ungdomar på folkbiblioteket.....	13
2:4 Tidigare studier av området	17
3. Projektet Ungt Forum	21
3:1 UFO – Mål	21
3:2 UFO – Målgrupp	22
3:3 UFO – Verksamhet	24
4. Erfarenheter rörande arbetet med UFO	27
4:1 UFOs målsättning	27
4:2 Det fysiska rummet.....	27
4:3 Medier	28
4:4 Marknadsföring	29
4:5 Målgruppsinflytande	30
4:6 Personalen	31
5. Analys och diskussion	33
5:1 Målgruppen ”unga vuxna”	33
5:2 Erfarenheter rörande arbetet med ”unga vuxna”	34
5:2:1 Lokal	34
5:2:2 Mediebeståndet	35
5:2:3 Marknadsföring.....	36
5:2:4 Referensgrupper.....	36
5:2:5 Särskild kompetens.....	37
5:3 Avdelning för ”unga vuxna”, vara eller inte vara?	38
5:4 Målgruppsanpassad verksamhet på biblioteket	40
6. Sammanfattning och kommentar	42
6:1 Sammanfattning.....	42
6:2 Kommenter	44
Litteratur och källor	46

1. Inledning

1:1 Bakgrund

Jag lärde mig att läsa i tidig ålder och jag har alltid varit en bokslukare. Biblioteket blev snabbt en spännande fristad där jag spenderade mycket tid. Lagom till att jag uppnådde tonåren började biblioteket i Karlskoga arbeta med en biblioteksavdelning som riktade sig till oss äldre ungdomar. Den kallades "På gränsen" och bestod av ett par bokhyllor som tillsammans med några fåtöljer, en soffa och ett bord skapade ett inhägnat hörn. På hyllorna samsades fantasy med unga diktare, klassiker med moderna och gamla serier, filosofi med musik-tidningar och mycket annat. "På gränsen" blev en plats dit jag ofta gick för att leta efter intressanta böcker, läsa tidningar eller bara ta det lugnt ett tag. Ofta tog jag med mig böcker från bibliotekets andra avdelningar och läste dem där. Efter gymnasiet flyttade jag till Uppsala och där upptäckte jag till min förvåning att det inte fanns någon motsvarande avdelning på stadsbiblioteket. Det slog mig då att denna sorts avdelningar inte är ett givet inslag i folkbiblioteksmiljön, tvärtom vad jag kommit att tro. Även om jag blivit äldre och inte längre själv känner något behov av en ungdomsavdelning söker jag fortfarande efter dessa när jag besöker nya bibliotek.

Idén att ha en särskild avdelning för ungdomar har funnits en längre tid och har förverkligats i flera olika utföranden. Då fritidsgårdarna började försvinna under 80-talet kom biblioteken att intressera sig mer för målgruppen; ungdomar som är äldre än barn men ännu inte fullt ut vuxna. Det kan vara en avskärmad del av biblioteket med en soffa och ett par hyllor som i Karlskoga eller ett helt separat rum som Lila Rummet i Alingsås. Även målgruppen har identifierats på olika sätt på de olika biblioteken. Ofta handlar det om ungdomsavdelningar men i Malmö har Malmö stadsbibliotek, MSB, sedan 1999 drivit ett projekt för unga vuxna, dvs. både för gymnasieungdomar och äldre, kallat "Ungt Forum", UFO. Jag

kommer i denna uppsats att undersöka arbetet med specifika målgrupper och då med målgruppen ”unga vuxna” och projektet UFO i fokus.

MSBs val av målgrupp är intressant. I många fall vänder sig folkbibliotek till äldre tonåringar i sina ungdomsprojekt men UFO formulerar sin målgrupp bredare. UFO vänder sig till ”unga vuxna”, en grupp som befinner sig någonstans mellan åldrarna 15 och 25 (Projektbeskrivning Ungt Forum 1990).

Det är även intressant att studera UFO då projektet tydligt skiljer sig från traditionell verksamhet på folkbiblioteken. Målgruppen är inte baserad på uppdelningen mellan barn/ungdom och vuxna utan befinner sig däremellan. De medier som placeras på UFO följer inte den vanliga indelningen mellan skönlitteratur/facklitteratur utan urvalet baseras på de särskilda intressen och behov som målgruppen anses ha. Det fasta rummet i biblioteket används annorlunda och avdelningen arrangerar olika verksamheter utanför bibliotekets väggar och arbetar även aktivt med en interaktiv mötesplats på internet. Sett till dessa skillnader är det inte långsökt att påstå att projektet UFO är en unik verksamhet, både på MSB och i resten av landet. Är detta arbetssätt särskilt lämpligt för bemötandet av ”unga vuxna”?

UFO är ett exempel på en målgruppsanpassad biblioteksavdelning. Det stod tidigt klart för mig i mitt arbete med uppsatsen att frågan om målgruppsanpassning är bred. Det är en organisationsform som utmanar bibliotekets traditionella uppbyggnad. Verksamheten är formulerad utefter en specifik målgrupps behov och intressen, den är centrerad på kunden. Är det så att biblioteket borde arbeta mer med fokusering på olika målgrupper enligt en kundorienterad organisation?

1:2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka faktorer som motiverar en kundorienterad organisation på biblioteket. Jag vill utforska ifall biblioteket helt eller delvis bör organiseras efter olika målgrupper. Genom att se till ett konkret

exempel, avdelningen UFO på MSB, skapar jag en faktabas utifrån vilken dessa frågor kan diskuteras.

Jag undersöker huruvida arbetet med målgruppen ”unga vuxna” kräver en egen avdelning med personal med en särskild kompetens i arbetet med målgruppen. Jag strävar efter att genom resultatet av min undersökning kunna argumentera för eller emot skapandet av specialavdelningar för ”unga vuxna”. Jag vill även redogöra för hur denna målgrupps behov eventuellt skiljer sig från de mer traditionella målgrupperna på folkbiblioteket.

Det är nödvändigt att klargöra hur UFO definierat sin målgrupp och vilka ytterligare belägg det kan tänkas finnas för att betrakta åldersspannet 15-25, eller ”unga vuxna”, som en egen målgrupp. Jag behöver även skapa mig en god uppfattning rörande arbetet med projektet för att kunna uttala mig om vilka kritiska faktorer som är identifierbara. Dessa eventuella kritiska faktorer är den bas som det är möjligt att bygga ett resonemang kring rörande behovet av unika kompetenser i arbetet med ”unga vuxna”. Detta leder till följande inledande fråga:

- Är det möjligt att identifiera ”unga vuxna” som mål-/behovsgrupp med egna, unika behov vid sidan av den traditionella uppdelningen mellan barn/ungdom och vuxna?

Därefter måste denna centrala fråga besvaras:

- Vilka kritiska förutsättningar är identifierbara i arbetet med ”unga vuxna”?

För att besvara denna fråga kommer en fallstudie av avdelningen Ungt Forum (UFO) på Malmö stadsbibliotek (MSB) genomföras. Denna fokuseras på följande punkter:

- Vilka kritiska förutsättningar relaterade till målgruppen ”unga vuxna” är det möjligt att urskilja i UFOs verksamhet? Vilka erfarenheter har projektet UFO

resultat i? Vilka lärdomar finns där rörande kritiska faktorer som måste uppfyllas för att ett projekt som UFO skall kunna genomföras?

- Vilken förankring har projekt som UFO i statens kulturpolitik? Vad finns det för krav och rekommendationer i folkbibliotekets olika styrdokument från statligt håll rörande biblioteksarbete med målgruppen unga vuxna?
- Vilken är UFOs målsättning? Vilken är UFOs målgrupp? Vilken är UFOs verksamhet? Med verksamhet menas i denna uppsats arbetet med det fysiska rummet, mediebestånd, marknadsföring, programverksamhet, målgruppsinflytande och olika personalinsatser.

1:3 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i sex kapitel. Det första rymmer inledning, en presentation av uppsatsens syfte och frågeställning och en diskussion kring valet av metod. Detta kapitel avslutas sedan med en genomgång av viktiga specificeringar. Arbetets andra kapitel redogör för studieområdet; den relevanta organisationsteorin, målgruppen ”unga vuxna” samt arbetet med ungdomar på folkbiblioteket. Kapitel tre avhandlar projektet UFOs historik. Det fjärde kapitlet redogör för en intervju av projektledaren ansvarig för UFO med fokus på erfarenheter rörande arbetet med UFO. Det femte kapitlet består av en redogörelse för arbetets resultat som följs av en sammanfattning och en kort personlig diskussion.

1:4 Metod och urval

Denna uppsats kan metodmässigt delas in i två skilda delar. Först genomför jag en litteraturstudie där jag hämtar information från olika handböcker, facklitteratur, press och utredningar. Denna del fokuserar på olika teorier, rörande både organisation och synen på ungdomar som målgrupp. Därefter följer en fallstudie

av projektet UFO som innefattar en dokumentstudie och en intervju. Fallstudien förankrar de tidigare presenterade teorierna i ett verkligt exempel.

Den som studerar projekt rörande ungdomsverksamhet på folkbibliotek står inför en rad svårigheter. Materialet är knapphändigt och det gäller att foga samman lösa trådar för att kunna lyckas skapa en helhetsbild av ämnesområdet. Det har under åren skrivits artiklar, uppsatser och utredningar angående ungdomsverksamhet i olika sammanhang men en huvuddel av dessa handlar inte om projekt på folkbiblioteket. Ungdomsgården och andra offentliga rum utgör ofta fokus i det skrivna.

Detta arbete fokuserar i stort på projektet UFO och det tillgängliga materialet att studera är relativt avgränsat och hanterbart. Det första steget var att studera den dokumentation som projektet sammanställt under de tre åren verksamheten bedrivits. Detta material är närmast heltäckande. Med utgångspunkt i ett ursprungsdokument från år 1999 är det möjligt att följa UFOs utveckling genom årliga verksamhetsredovisningar och verksamhetsplaner fram till dagsläget. Till detta kan adderas de ansökningar UFO sammanställt till Kulturrådet då pengar söktes till projektets olika verksamheter. Slutligen finns de olika program UFO årligen sammanställt bevarade där det är möjligt att se hur de planer som lades i verksamhetsplaneringen förverkligats i olika programpunkter.

Efter att dessa dokument studerats var det möjligt att identifiera olika informationsluckor där komplettering var nödvändig. UFOs personal har varierat över åren med två undantag, dels den projektansvariga bibliotekarien samt ytterligare en bibliotekarie som arbetat med projektet från starten. Detta utgör en god grund för intervju, en informationskälla som brukats i två syften. Detta för att komplettera den tillgängliga dokumentationen och att få bedömningar av vilka kritiska förutsättningar det är möjligt att knyta till arbetet med unga vuxna.

UFOs egna dokumentation fungerar som en plattform för stor del av detta arbete men för att sätta UFO i ett större sammanhang finns det anledning att söka information och åsikter utanför UFO. Det som finns publicerat om ämnet handlar nästan uteslutande om utredningar och uppsatser av olika slag. Mycket av materialet har gets ut av olika statliga instanser som t.ex. Statens Kulturråd och

Ungdomsstyrelsen. Det har skrivits ett antal uppsatser om ungdomsverksamhet på folkbibliotek och dessa bekräftar i stort bilden av detta ämne som relativt outforskat och ostrukturerat. Uppsatserna fungerar bra som orientering i detta svåröverskådliga ämne. Slutligen finns det ett antal artiklar i fackpressen som behandlar ungdomsverksamheten på folkbiblioteket. Dessa är liksom uppsatserna till mycket god hjälp då de fyller ut några av de många luckor som finns i den i dagsläget utgivna litteraturen om detta ämne.

1:5 Specificeringar

Det är inte möjligt att göra en övergripande studie av samtliga projekt och avdelningar avsedda för ungdomar i Sverige. Många projekt skiljer sig från varandra på en eller flera vitala punkter. Det är därför inte genomförbart att utföra en bred, nationell studie, med tanke på den tid och de resurser som finns till hands för detta arbete. Genom att fokusera på en avdelning är det möjligt att genomföra en djupare studie och analys.

UFO på MSB är av flera anledningar klart lämplig för en sådan studie, MSB är ett av Sveriges största bibliotek och MSBs verksamhet uppmärksammas av bibliotekssverige. Projektet UFO sattes 1999 och de ansvariga bibliotekarier som grundade och sedan har utvecklat projektet över åren är fortfarande verksamma i UFOs ledning. Det finns därför en direkt källa med kontinuerlig insikt i UFO. Det finns därtill ett heltäckande dokumentmaterial som beskriver grundandet, utvecklingen och verksamheten på UFO från början till i dag. Sammantaget är materialet hanterbart även med arbetets begränsade tidsplan.

För att kunna hantera undersökningen väl måste de viktiga aspekterna av UFO och arbetet på avdelningen identifieras. Jag har identifierat tre övergripande aspekter; målsättning, målgrupp och verksamhet. Målsättningen utgör utgångspunkten och målgruppen följer sedan naturligt av denna. Om mål och målgrupp ses som UFOs grund är UFOs verksamhet appliceringen av denna. Begreppet verksamhet kräver en noggrannare definiering. Som tydliggjorts i

syftesavsnittet använder jag ordet verksamhet synonymt med det fysiska rummet, mediebeståndet, marknadsföring, personalinsatser och referensgrupper.

I denna uppsats använder jag ”bibliotek” synonymt med ”folkbibliotek”.

2. Studieområdet

2:1 Kundorienterad organisation

Mikael Lindgren presenterar i sin magistersuppsats ”Sanningens ögonblick; en uppsats om organisationsprinciper och deras betydelse för kundorienteringen på folkbiblioteket” en bred bild av olika organisationsformer som i olika utsträckning används på folkbiblioteket (Lindgren, 2002).

Lindgren redogör för hur biblioteket tidigt organiserades enligt en funktionsbaserad princip där verksamheten styrs av formulerade ansvarsområden. Varje ansvarsområde ligger till grund för en egen avdelning eller enhet inom biblioteket där personalen förväntas besitta expertkunskaper inom respektive område. Denna organisationsform leder ofta till komplicerade strukturer där olika kompetenser koncentreras kring en eller ett par av de anställda. Kundkontakt är t.ex. ett sådant ansvarsområde där samtliga inom personalen inte delar arbetet och därmed inte utvecklar de för denna uppgiften nödvändiga kompetenserna. En ytterligare fara med denna organisationsform är att personalen riskerar att få dålig överblick över verksamheten. Det råder en fara för alienation (Ibid.).

I dagsläget är den funktionsbaserade organisationsformen i stort ersatt av en ämnes-/kunskapsorienterad organisation. Den ämnes-/kunskapsorienterade organisationen fokuserar på kunskap kring medier och är uppdelad antingen efter SAB-systemet eller efter barn och vuxna. Centralt är kunskap rörande de olika medierna, inte kundens behov och intressen. Bibliotek som organiserar sin verksamhet enligt denna princip försöker enligt Lindgren arbeta heltäckande med samtliga ämnen. Idealet är att besitta goda kunskaper rörande samtliga ämnen varpå god service kan ges oberoende av kundens intressen och behov. Samtliga dessa behov och intressen ska täckas av bibliotekets ämneskunskaper rörande de olika medierna (Ibid.).

En tredje organisationsform är den kundorienterade. Denna fokuserar på det värde den direkt eller indirekt skapar för kunden. Arbetet styrs av kundens behov och intressen. Av en sådan organisation krävs stor lyhördhet gentemot kunden och

personalens kompetenser måste konstant utvecklas i samklang med kundens intressen och behov. Den kundorienterade organisationen skapar en ”kundnära” verksamhet och Lindgren menar att det finns anledning att tro att denna organisationsform mer och mer kommer användas på biblioteken (Lindgren, 2002).

”Planning & Role Setting for Public Libraries” är en manual som beskriver hur ett bibliotek bör gå tillväga när det organiserar sin verksamhet. Manualen fokuserar på begreppet ”role setting” som kan översättas med ”rollbestämning”. Det rör sig om att identifiera olika särskiljbara verksamheter inom verksamheten och att organisera arbete med dessa var för sig beroende på hur just den verksamheten ter sig (McClure m.fl., 1987). Denna manual beskriver hur man i verkligheten kan praktisera den teori som bl.a. Lindgren argumenterar för.

Manualen kallar det önskade resultatet av bibliotekets verksamhet för ”excellence”. Manualen presenterar tre principer för excellence. För det första måste excellence alltid definieras lokalt. Excellence uppnås när bibliotekets verksamhet överensstämmer med samhällets behov och intressen. För det andra är excellence uppnåbart både för större och mindre bibliotek. Det är inte ett begrepp som är beroende av ekonomiska resurser i första hand utan snarare av personalens arbete. För det tredje är det viktigt att inte se excellence som något bestående. Det sker alltid förändringar i samhället och biblioteket måste ständigt noggrant justera siktet för att excellence ska kunna upprätthållas även när det en gång uppnåtts (McClure m.fl., 1987, s.1 f.).

Excellence uppnås enligt manualen när biblioteket väljer att arbeta med roller som väl överensstämmer med de behov som finns i samhället de verkar i.

”Libraries reflect the diversity and character of the community they serve. Excellence in library service is not a simple matter of numbers. It lies in the “fit” between the library’s roles and the needs of the community it serves. As communities change, so do their libraries.” (Ibid., s. 27.)

Ett bibliotek kan arbeta med en eller flera roller samtidigt, ett större bibliotek med goda resurser och större ansvarsområde arbetar ofta med många större och mindre

roller. Det är ständigt två faktorer som spelar in i valet av roller. Vilka behov är möjliga att identifiera i det samhälle biblioteket verkar i och hur stora resurser ett bibliotek har att röra sig med. Ett val av roller som stämmer väl överens med samhällets behov som är möjliga att upprätthålla med bibliotekets befintliga resurser ger det bästa möjliga resultatet, en sund och effektiv biblioteksverksamhet (McClure m.fl., 1987., s. 27 ff.).

Jag har i detta kapitel redogjort för teorier som är av stor vikt för mina vidare studier av arbetet med målgruppsanpassning och målgruppen ”unga vuxna”. Om det är möjligt att belägga att ”unga vuxna” är en målgrupp med en egen uppsättning behov är det möjligt att argumentera både för att biblioteket kan och bör förändra eller anpassa sin verksamhet till denna. Om detta är fallet är det möjligt att påstå att en särskilt anpassad verksamhet för ”unga vuxna” de facto är särskilt lämpad att möta denna grupp. Detta kräver dock att ”unga vuxna” går att separera från den traditionella indelningen mellan barn/unga och vuxna. Om detta inte är möjligt finns det heller inte någon anledning att tala om ”unga vuxna” som en egen behovsgrupp. Det krävs att de behov som ”unga vuxna” kan sägas ha inte är möjliga att tillfredsställa genom den befintliga verksamheten.

2:2 Målgruppen Unga Vuxna

I regeringens proposition 1998/99:115 *På ungdomars villkor* förs ett längre resonemang kring frågan vad som menas med att vara ”ungdom”. Utredningen gör två bestämmelser på ungdom som en livsfasdefinition respektive som en social kategori. Det fastslås att dessa bestämmelser tillämpas beroende på typen av planerad insats. I lagar och förordningar används åldersdefinitioner av nödvändighet. Gällande s.k. policyorienterade frågor används snarare gruppindelningar av individer med gemensamma sociala, ekonomiska eller kulturella förutsättningar (*På ungdomars villkor*, 1999).

Utredning fastslår sedan att det är högst individuellt när ett barn övergår till att vara ungdom respektive när en ungdom övergår till att vara vuxen. Vuxenstadiet förknippas både med det ekonomiska oberoendet från föräldrarna,

familjebildningen, det egna boendet och med känslan av att vara en vuxen individ med inflytande över sitt eget liv och omvärld (På ungdomars villkor, 1999).

Propositionen framhåller åldersspannet 15-24 som en period där många är ungdomar, dock betonas de stora individuella skillnader som råder mellan individer inom denna grupp (Ibid., s. 9 ff.).

Denna utredning pekar tydligt på ett centralt problem i arbetet med ungdomar. Det är inte frågan om en homogen grupp, det är inte möjligt att bestämma ungdomen genom enbart individens ålder utan det finns anledning att se till individens mentala mognad, dess frigörelse från beroendet av föräldrar och vuxna, dess utveckling i samhället rörande boende, arbete och familj. Det är inte omöjligt att se hur en yngre individ kan beskrivas som mer vuxen än en äldre beroende på dessa faktorer. Det är dock centralt för detta arbete att notera det åldersspann som utredningen anger, 15-24. Inom detta anses de flesta svenskar tillhöra gruppen ungdom.

2:3 Litteratur rörande arbetet med ungdomar på folkbiblioteket

I regeringens proposition 1996/97:3 *Kulturpolitik* formuleras bibliotekslagen. I denna lag fastslås vikten av engagemang för barn och ungdomar på folkbiblioteket. Den nionde paragrafen anger att det är folkbibliotekets uppgift att ägna särskild uppmärksamhet åt denna målgrupp.

”9 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.” (Kulturpolitik, 1997, s. 9f.)

Denna proposition innehåller ytterligare riktlinjer för arbete med ungdomar.

”I denna proposition är barns och ungas rätt till både eget skapande och deltagande i kulturlivet ett genomgående tema. Det är av stor vikt att alla kulturinstitutioner och kulturverksamheter tar denna rätt på allvar.” (Ibid., s. 22)

I regeringens proposition 1998/99:115 *På ungdomars villkor* definieras de tre mål som regeringen föreslår för den nationella ungdomspolitiken.

1. Ungdomar skall ha goda förutsättningar att leva ett självständigt liv.
2. Ungdomar skall ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet.
3. Ungdomars engagemang, skapande förmåga och kritiska tänkande skall tas till vara som en resurs.

Dessa punkter anses vara av avgörande vikt och de vinster som kan göras om detta arbete lyckas anses vara stora. Om ungdomar framgångsrikt kan delta aktivt i beslut stärks den demokratiska förståelsen och om dess kritiska tänkande får utvecklas kan stora steg tas i frågor som främlingsfientlighet, miljöengagemang och egen innovativ företagsamhet (På ungdomars villkor, 1999, s. 30).

Det finns ingen handbok för hur dessa mål kan uppnås i praktiken, det är nästan omöjligt att hitta material som direkt förklarar hur målen kan förverkligas. Det som finns att tillgå är ofta utvärderingar av mindre projekt av skilda slag. GÖK-projektet är ett av de mest omfattande och välstuderade försöken att bryta mot de traditionella organisationsformerna på biblioteket under det senaste decenniet. Statens kulturråd publicerade 1995 en rapport som presenterar de positiva och de negativa resultaten av projektet. Där finns flera punkter som är möjliga att applicera i diskussionen om hur arbetet på ungdomsprojekt som UFO bör föras. GÖK-projektets mål var att på prov arbeta med mer användarorienterade metoder. Detta innebar att användarna gavs större inflytande över medieinköpet, att bibliotekslokalen omstrukturerades så att en mer öppen och användarvänlig miljö skapades. Ett försök att frångå SAB-systemet i organiseringen av medier och snarare betona intresseområden genomfördes och slutligen skulle personalen utbildas till att bli mer användar- och serviceinriktade. Utvärderingen av projektet är omfattande och resultaten blandade. Det råder

delade meningar bland personalen huruvida förändringarna var av godo eller inte (Evaluating the GÖK-project, 1995).

Mycket av materialet berör inte denna uppsats ämne men det finns ett antal aspekter av utvärderingen som ger intressanta fakta. Utvärderingen visar att biblioteken tillhör en av de institutioner som ogärna förändrar sig. Detta innebär i förlängningen att det saknas en nationell samförståelse för förändring på biblioteken. Det finns ingen gemensam strategi. Vidare visar utvärderingen att bibliotekarierna anses vara dåliga marknadsförare av sin egen verksamhet, en påtaglig och allvarlig brist om förändring skall kunna ske. Man pekar även på en nationell trend där de sociala grupperingarna och värderingarna snabbt mångfasetteras, individen är idag mycket väl medveten om sin önskan att själv välja efter egen smak vilket gör den gamla bibliotekarirollen som kvalitetsgarant förlegad (Ibid.).

Ytterligare en slutsats som är möjlig att relatera till inflytandeaspekten i arbetet med ungdomsprojekt är att kvalitetsnivån på materialet som köps in på förslag från användare inte är lägre än bibliotekariernas urval. Utvärderingen uppskattar mängden litteratur som av personalen klassats som rent skräp till ca. 1-2% av det totala inköpet, en obetydlig mängd. En tendens som infanns sig på samtliga bibliotek i projektet var att inblandningen från användarna stadigt avtog i och med att bibliotekarierna lärde sig mer om vilken litteratur som var önskad, behovet av direkta inköpsförslag sjunker i och med att användarstyrningen skapar en kompetenshöjning rörande inköpen (Ibid.).

Generellt upplevde majoriteten av de inblandade i projektet en ökad arbetsglädje. Arbete av detta slag ger en hög känsla av delaktighet hos personalen. Vidare visar utvärderingen att individen är en nyckel till ett framgångsrikt reformarbete på biblioteket. Det är ofta eldsjälar som driver projekt av reformtyp och dessa måste få tillräckligt utrymme i sitt arbete. Det är viktigt att från ledningens håll fokusera på projektens möjligheter snarare än svårigheter. GÖK-projektet har visat hur bibliotekarierna som givits viss frihet att driva de olika delprojekten inom GÖK har kunnat blomma ut i sin kreativitet och upplevt en positiv arbetssituation. Slutligen fastslås värdet av att tillåta experimentella

projekt på biblioteken. Även om dessa kan resultera i misslyckande finns det ett absolut värde i att dessa får utrymme (Evaluating the GÖK-project, 1995).

I ungdomsstyrelsens rapport ”Bara vara - mötesplatser på ungas villkor” utreds noggrant mötesplatsen för ungdomar, dess roll, vilka förutsättningar som krävs och vilka vinningar som kan göras (Persson 2001). Även om denna rapport fokuserar helt på ungdomsgårdar av olika slag snarare än folkbiblioteket finns det här ett antal viktiga synpunkter att ta i beaktning i arbetet med mötesplatser för unga, även på biblioteket.

En central slutsats angående ungdomarnas medbestämmande rörande olika för dem avsedda verksamheter är att chansen att resultatet överensstämmer med målgruppens behov och intressen markant höjs om målgruppen tillåts uttala sig och påverka utformningen. Mötesplatser som på detta sätt bjuder in ungdomarna skapar potentiellt erfarenheter som hjälper ungdomarna att se sina möjligheter att påverka sin omvärld. Dessa mötesplatser kan fungera som en stabil punkt i ungdomarnas tillvaro som därmed resulterar i en tryggare miljö. Det menas även att möjligheten är god att utnyttja dessa platser för verksamhet som stödjer ungdomarnas utveckling och höjer deras uppfattning inom områden som t.ex. jämställdhet och demokrati. Rapporten menar att ungdomars inflytande över ”sina” mötesplatser kan ta många olika former och kan ske på många olika nivåer. Olika exempel visar en spännvidd från att ungdomar själva driver verksamheten till att de är delvis ansvariga tillsammans med vuxen personal. Tydligt är att all sorts inflytande är positivt oavsett storleksgrad, det finns många vägar att gå (Persson 2001).

Statens kulturråd publicerade 1998 en presentation av ett antal projekt på olika svenska folkbibliotek, ”Mer än bara böcker, exempel på förnyelse av folkbiblioteken”. Här ges en direkt anknytning till ovan nämnda diskussion rörande mötesplatser för unga av ungdomsgårdskaraktär. Lila rummet i Alingsås startade 1994 och är ett exempel på hur en biblioteksverksamhet helt kan byggas upp utanför bibliotekets väggar. Lila rummet var från början en ungdomsfilial i en egen lokal med anslutning till en fritidsgård. Personalen samlade först en referensgrupp bestående av ungdomar och gick ut med en enkät till målgruppen

utefter vilken grunden till avdelningen lades. En bibliotekarie projektanställdes och avdelningen utformades med en möblering och ett mediebestånd som kraftigt skilde sig från huvudbibliotekets. Pengar söktes både inom och utanför biblioteksvärlden. Ungdomarna var själva aktiva i arbete och en förening startade kring avdelningen där ungdomarna satt i styrelsen (Stenström, 1998, s. 12 ff.).

Med tiden växte en önskan från ungdomarna själva att flytta in verksamheten till bibliotekets lokaler. De hade med tiden sökt sig dit mer och mer för att komplettera sitt läsande utöver Lila rummets bestånd. Avdelningen fick en egen del av biblioteket och genom en egen ingång och aktivt engagemang från ungdomarna var det möjligt att ha senare öppettider än resten av biblioteket. Det menas att denna verksamhet inte hade kunnat byggas upp lika effektivt och bra inom biblioteket, personalen kan inte själva skapa den rätta miljön utan en kontakt med ungdomskulturen (Ibid.).

Projektet har upplevts både positivt och negativt av personalen. Arbetet med avdelningen kräver extra tid och det är ofta stressigt. En ytterligare aspekt av arbetet som kan anses vara både negativt och positivt är att många vuxna som har intresse av de medier som finns på avdelningen inte alltid känner sig välkomna. Detta anses dock vara ett nödvändigt ont om man vill skapa en mötesplats för ungdomar på deras egna villkor (Ibid.).

2:4 Tidigare studier av området

Det har skrivits några kandidat- och magisterarbeten som berör denna uppsats ämne. De är alla skrivna av studerande vid olika biblioteksutbildningar i Sverige och presenteras här i kronologisk ordning.

”Finns det plats för ungdomar på biblioteken?”

Detta arbetes syfte är att utreda ungdomars syn på biblioteket och väcka ett intresse för att utveckla ungdomsverksamhet på folkbiblioteken. Detta utfördes genom en rad intervjuer med ungdomar som besökte Bok- och biblioteksmässan 1988 där gruppen bakom uppsatsen även presenterade en monter med material

angående ungdomsverksamhet på folkbiblioteket. Resultatet av undersökningen är en lista med åsikter från ungdomarna som ställde upp i intervjuerna. Åsikterna har sedan delats i tolv kategorier. Dessa är ”lugn och ro”, ”egen avdelning”, ”mysig möblering”, ”böckerna uppställda efter enklare system”, ”framsidan på böckerna syns”, ”boktips”, ”mycket musik att välja på till avlyssning”, ”noter”, ”plats för sig själv (ett avskilt hörn)”, ”kunnig och personlig bibliotekarie”, ”mer personal” och ”växter”. Den kompletta listan över samtliga åsikter bifogas sedan som bilaga (Hardeborn – Sjöberg, 1989). Jag vill hävda att det saknas en central kategori på listan med de tolv sammanfattande punkterna, nämligen att slitna böcker borde tas bort då utsidan på boken är viktig.

Detta arbete är tretton år gammalt men de åsikter som presenteras återkommer senare i olika sammanhang. De enkätundersökningar som genomfördes inför skapandet av Lila rummet i Alingsås som redogörs för i ”Mer än bara böcker; exempel på förnyelse av folkbiblioteken”, påvisar närapå exakt samma resultat 1994 (Stenström, 1998, s. 12 f.). Vidare genomförde en arbetsgrupp bestående av bibliotekarier 2001 tre intervjuer med fokusgrupper i yngre tonåren vid Matteusskolan i Stockholm. Dessa stärker ytterligare bilden av ett mönster. Närapå identiska åsikter kan påträffas i resultatet av intervjuerna även om det förekommer fler åsikter om befintliga datorer och datorkunskap hos bibliotekarier än tidigare.¹

I dagsläget finns det så vitt jag vet ingen färskare undersökning publicerad i ämnet. Mönstret är dock i min mening entydigt. Jag anser att det därav finns anledning att tro att dessa åsikter är mer eller mindre allmängiltiga grundstenar i ungdomars syn på folkbiblioteket och dess möjligheter att skapa en plats för dem.

”Ungdomarnas plats på folkbiblioteken, nu och i framtiden”

Denna uppsats syfte är att utforska användargruppen ungdomar. Författarna undersöker först vad det innebär att vara ungdom och fortsätter sedan med en studie av vad ungdomar lånar på biblioteket. De konstaterar att det innebär stora

¹ Tre intervjuer med referensgrupper genomförda vid Matteusskolan 2001. Undersökningen är ej publicerad och materialet finns att tillgå från uppsatsförfattaren.

svårigheter att vara ung i dagsläget. Det finns många olika livsstilar och det kan var svårt för ungdomar att hitta sin egen identitet. Dagens samhälle med ökande våld och motsättningar anses sätta allt högre press på ungdomarna. Gällande ungdomars lånevanor konstaterar författarna att äldre ungdomar lånar mer facklitteratur och mer vuxen skönlitteratur. Ett tydligt trendbrott anses ske mellan tretton och femton år då smaken tydligt blir mer vuxen. Uppsatsen visar även att science fiction, thrillers och fantasy är genres som ofta lånas av ungdomar (Bengtsson – Hermanson, 1996).

”Bibliotek för alla? – Om ungdomsverksamhet på bibliotek”

Lena Spejare utreder i magisteruppsatsen *”Bibliotek för alla? – Om ungdomsverksamhet på bibliotek”* varför det inte är lika självklart med ungdomsverksamhet på folkbiblioteket som för barn och vuxna. Uppsatsen presenterar en bred redogörelse för ungdomsbegreppet och bibliotekets roll i ungdomskulturen. Resultatet baseras till stor del på ett antal intervjuer med bibliotekarier som arbetar med ungdomsverksamhet. Spejare konstaterar att det finns goda grunder för att bedriva biblioteksarbete med ungdomar men att bibliotekarier upplever stora svårigheter med detta arbete, svårigheter som Spejare anser inte är omöjliga att hantera. Spejare menar att det som krävs är nya metoder och arbetssätt, att man söker sig utanför biblioteket och att man inte är rädd för att bryta konventioner i sitt arbete. Det är värt att betona att Spejare inte anser det intressant att studera de metoder som tidigare utvecklats på olika bibliotek för ungdomsarbete i förebildssyfte. I stället anser Spejare att det är av värde att försöksverksamhet bedrivs så att varje bibliotek kan finna sin egen metod (Spejare, 1998).

”Drakar och demoner på biblioteket – Om fantasykultur, rollspel och ungdomar”

Anna-Karin Lindh Hedin utreder i denna uppsats rollspelens och fantasyns plats på folkbiblioteket. En av hennes delfrågor är ”hur kan en bra ungdomsavdelning se ut”. Lindh Hedins slutsats är att det i många fall finns ett glapp mellan ungdomars behov och önskemål och bibliotekets attityd och kompetens. Hon

hänvisar till ett antal projekt som anses vara lyckade och menar att det är folkbibliotekets uppgift att utföra sådant arbete och att detta inte är omöjligt. Uppsatsen lämnar sedan denna fråga utan att gå in djupare (Lindh Hedin, 1998).

”Helt borta, vet ingenting. Man är i en annan värld när man kommer dit; en undersökning av vad ett folkbibliotek skulle kunna betyda för ungdomar.”

Maria Åberg vill i denna uppsats undersöka vilken funktion ett folkbibliotek kan fylla i ungdomars liv. Åberg väljer att liksom Spejare inleda med en genomgång av forskning om ungdom och ungdomskultur och bygger sedan upp en faktabas via intervjuer med ungdomar och bibliotekarier. Åbergs slutsatser är mycket allmänna och den främsta slutsatsen är att folkbiblioteket kan fylla en funktion som mötesplats för ungdomar och inte enbart vara en utlåningsplats för skolmaterial. Åberg försöker även utröna vilka förutsättningar ett sådant arbete kräver och fastslår inget mer än att ungdomar måste känna sig välkomna och att där finns något som tilltalar dem rörande medier eller verksamhet (Åberg, 2000).

Det är min uppfattning att de kritiska förutsättningar, nödvändiga grundfaktorer, som ungdomsprojekt måste uppfylla inte har utretts ordentligt hittills. Det finns ett antal projekt av detta slag som avslutats och även om vissa framgångar nåtts tycks det som om dessa ofta falerar på någon eller flera punkter. De uppsatser jag tagit del av är ytliga, inspecifika och försiktiga med att dra konkreta slutsatser. Det finns anledning att studera bibliotekets ungdomsverksamhet närmare.

3. Projektet Ungt Forum

Detta kapitel redogör för en studie av UFO som beskriver projektets historik och utformning. Dessa fakta har hämtats ur UFOs dokumentation samt från en kompletterande intervju.

3:1 UFO – Mål

UFOs ursprungliga målformulering sammanställdes 1999 och stipulerar flera olika mål, både rörande projektets egna verksamhet och rörande ett antal visioner om hur UFO kan bli en del av en större helhet på biblioteket (Projektpresentation UFO 1999).

UFOs huvudsakliga mål är att aktivt förmedla skönlitteratur och skapa en intellektuell tummelplats för unga människor. Man vill även integrera ungdomskultur och folkbildning genom samarbete utåt i samhället med olika föreningar och grupper. Läslusten sätts i fokus, det betonas att läsande av fiktion väcker nya tankar och ger möjlighet för läsaren att identifiera sig med det lästa, något som kan hjälpa unga människor i sitt sökande efter sin egen identitet. UFO vill även verka för unga människor att själva ta del i utformningen av biblioteket och detta anses kunna medföra en känsla att biblioteket blir mer ”deras” plats. Man vill även möjliggöra möten mellan äldre och yngre och mellan andra grupperingar på biblioteket. Ett samarbete mellan bibliotekets olika avdelningar rörande UFO anses vara centralt. Varje avdelning kan bidra med medier och tjänster som är värdefulla även för UFOs verksamhet (Ibid.).

I ett dokument från 2001 fastslås att UFOs mål är att vara en långsiktig verksamhet snarare än ett tillfälligt projekt. Det poängteras dock att projektformen vid detta läge fortfarande anses vara väl lämpad för arbetet med UFO (UFO, ett projekt med ungdomar i fokus, 2001).

Under 2002 utvidgades projektets målsättning i och med ett samarbete med avdelningen för Särskilda tjänster. Det huvudsakliga målet är att skapa läslust och tillgängliggöra kulturen även för lässvaga unga människor. Det nya projektet

består av två delar. Den första delen avser det vanliga biblioteksarbetet på avdelningen samt utåtriktad verksamhet, allt detta i samarbete med avdelningen för Särskilda tjänster enligt den huvudsakliga målsättningen. Den andra delen utgörs av en websida, UFO Cybercafé, där målsättningen är att främja målgruppens, lässvaga och dyslektiker inom UFOs målgrupp, läslust genom integrerad verksamhet med andra ungdomar. Websidan visar även nya möjligheter att läsa och skriva med hjälp av dagens teknik som finns på MSB (Ansökan om statsbidrag läsfrämjande verksamhet för barn och ungdom, 2002).

UFOs projektledare menar att det främsta syftet med UFO är att väcka och understödja läslust, att skapa en mötesplats med medier som kan väcka läslust. Även om UFO har flera olika mål och delmål har dessa basfrågor alltid varit det centrala i projektet, ”det rör sig om detta i grund och botten, det kan och bör man inte komma ifrån” (Intervju 4/11 2002).

Sammanfattningsvis kan UFOs mål sägas vara:

- Att väcka och understödja läslust, även för lässvaga unga människor.
- Att integrera ungdomskultur och folkbildning genom samarbete utåt i samhället med olika föreningar och grupper.
- Att unga människor att själva tar del i utformningen av biblioteket och därmed gör det till ”deras”.
- Att verka för ett samarbete mellan bibliotekets olika avdelningar rörande UFOs målgrupp och verksamhet.
- Att vara en långsiktig verksamhet snarare än ett tillfälligt projekt.
- Att visa nya möjligheter att läsa och skriva med hjälp av dagens teknik som finns på MSB

3:2 UFO – Målgrupp

UFOs målgruppsbeskrivning, unga vuxna i åldern 15-25 år, härstammar i ett tidigare projekt på MSB. Den s.k. ”brobyggariidén” var ett projekt där de tre

cheferna i Slottet² dvs. cheferna för Barn&Ungdom, Konst&Musik samt Skönlitteratur, samarbetade. Målet var att skapa ”broar” mellan de olika vuxenavdelningarna och barnavdelningen på MSB (Brobygge på Malmö Stadsbibliotek).

15 sattes då som nedre gräns för att få med ungdomarna från B&U. Den övre gränsen vid 25 är satt då man idag fram till denna ålder ofta tillhör gruppen ”etablerad ungdom”, dvs. att man studerar längre och skaffar familj senare. Dessa åldersgränser är inte absoluta men det är en praktisk omöjlighet att inte ha sådana gränser. Då man ansöker om pengar till olika arrangemang som avdelningen ska erbjuda måste man definiera målgrupp på ett sådant sätt. Den åldersmässiga avgränsningen har i dessa fall en direkt praktisk betydelse (Intervju 4/11 2002).

UFOs projektledare vill utveckla bilden av målgruppen. För att gå bakom åldersgränserna rörande målgruppen kan UFO sägas arbeta med två intresse-/behovsgrupper. Dels de ungdomar som redan kommer till biblioteket och som redan har ett intresse av att läsa och skriva och dels den läsfrämjande delen som söker målgruppen utanför biblioteket, de unga vuxna som inte själva tar sig dit. UFOs bestämning av sin målgrupp bygger på ett antal faktorer. 15 sägs i dokumentationen vara en ålder där barnavdelningen börjar bli ointressant. 25 anses utgöra ett lämpligt ålderstak då ungdomar idag kan sägas vara ”etablerade” längre (Ibid.).

Målgruppsbestämningen kan beskrivas som riktad men öppen, det rör sig dels om intresset kring de medier och verksamheter som UFO anordnar medan åldersgränsen fyller ett praktiskt syfte tillika är en uppskattning av den centrala målgruppen. Målgruppen anses vara både den etablerade besöksgruppen och de unga vuxna som idag saknar en relation med biblioteket (Ibid.).

² Slottet är den äldre delen av MSB.

3:3 UFO – Verksamhet

Det fysiska rummet spelar stor roll i UFOs arbete. Tanken har från början varit att skapa en miljö som tillhör de unga vuxna. Det ska finnas en plats på biblioteket vikt åt denna målgrupp som ska kännas som deras egen. Det är en central tanke att ha den ganska avskärmd av denna anledning. UFO har försökt ordna en god läsmiljö som passar målgruppen genom att använda soffor och fåtöljer, ordna avlyssningsmöjligheter (CD) och exponera medierna väl. UFO har ett litet eget mediebestånd och kompletterar detta med inlånat material från övriga avdelningar. Detta material hanteras som en färskvara och stannar en kortare tid på UFO för att sedan slussas tillbaka till sin ursprungliga avdelning igen. UFOs egna sortiment utgör ungefär 20% av det totala mediebeståndet på avdelningen. Urvalet görs av de involverade bibliotekarierna. Tanken är att alla skall försöka leta efter lämpliga inköp och alltid ha UFO i åtanke när de gör inköp till sina respektive avdelningar. UFO saknar magasin (Intervju 4/11 2002).

Ungdomars egna förslag till inköp ligger även det till grund för viss del av inköpen. Under åren har UFO arbetat med referensgrupper där ungdomar aktivt deltagit i inköps och urval. Denna verksamhet har dock upphört. UFO fastslog i sin första verksamhetsbeskrivning att:

”Vi vill stödja en ny generation av läsare. Vår förhoppning är att framtiden befolkas av människor som lika gärna kopplar av med en bok som de surfar på internet.”

(Projektbeskrivning Ungt Forum 1999)

Denna tanke har sedan provats och resultatet har av personalen bedömts vara mindre lyckat. Avdelningen hade från början en egen PC vid sidan av de övriga medierna men denna skapade tydlig oro på avdelningen. Grundtanken finns dock kvar och förhoppningen är att skapa en god miljö som inbjuder ungdomarna att sitta kvar och läsa, samtala eller surfa (Intervju 4/11 2002).

UFOs marknadsföring förs aktivt både på nätet, via MSBs hemsida och UFO Cybercafé, och via trycksaker (affischer, foldrar, informationsblad). UFO marknadsför även sin verksamhet genom olika utåtriktade åtgärder i form av

besök i skolor med bokprat och information om avdelningens syfte och program. UFO exponeras dessutom via ett samarbete med ABF som inleddes tidigt bl.a. genom inblandning i UFOs program utanför biblioteket (Ungt Forums cybercafé, 2001; Vad händer på Ungt Forum hösten -99, 1999; Prel. Program för UFO våren 2002, 2001).

UFO har under åren arbetat med en omfattande programverksamhet. Denna berör alla i målgruppen utefter målsättningen för UFO, att väcka och främja läslust och eget skrivande. Vissa program har ägt rum på själva avdelningen eller i andra samlingslokaler på MSB, andra på annan plats, t.ex. ”Loftet”, i samarbete med ABF. Exempel på sådana arrangemang är ”Poetry Slam”, skrivartävlingar, att skriva journalistik, ”Kan en dyslektiker skriva böcker? Jajamän!” och en manustävling. Antalet arrangemang varje år skiftar, i det senaste programmet finns 10 programpunkter (Vad händer på Ungt Forum hösten -99, 1999; Prel. Program för UFO våren 2002, 2001).

UFO arbetade från starten med referensgrupper där ungdomar gavs möjlighet att själva påverka inköp och program. Denna verksamhet har i dagsläget upphört. Ett idag aktuellt projekt på UFO är ett samarbete med en gymnasieklass som skall resultera i ny inredning. Det är elever på en media och kommunikationsutbildning som står för arbetet (Intervju 4/11 2002).

De bibliotekarier som är inblandade i UFO arbetar även på andra avdelningar. Det finns alltså ej i dagsläget någon heltidsanställd ”UFO-bibliotekarie”. Det finns ej heller någon bemanning på själva avdelningen UFO. Även om ingen av UFOs bibliotekarier befinner sig på själva avdelningen kan de sägas ha en speciell uppgift knutet till projektet i sitt arbete på sina respektive avdelningar. Tanken är att dessa bibliotekarier alltid bör ge ungdomar som besöker biblioteket ett extra lyhört mottagande och verkligen försöka ta sig an deras frågor hur svåra de än kan vara. Detta kan beskrivas som en särskild uppgift för en UFO-bibliotekarie även om det alltid är av intresse att ge samtliga besökare lika god service (Ibid.).

Personalens arbete med UFO består i stort av inre tjänst³ och arbete med olika program. Något som pågått sedan starten är bokprat och tillhörande besök på

³ Inre tjänst innebär det administrativa arbetet utanför besöksavdelningen på biblioteket.

skolor vilket är en del i det läsfrämjande arbetet samtidigt som det är en del av marknadsföringen av UFO. Bibliotekarierna har även deltagit i ett flertal kurser, bl.a. som föredragshållare (UFO, ett projekt med ungdomar i fokus; Verksamhetsberättelse Ungt Forum 2001). Fram tills idag har även referensgrupper varit en del av det regelbundna arbetet med UFO (Intervju 4/11 2002).

4. Erfarenheter rörande arbetet med UFO

Föregående kapitel har redogjort för UFOs bakgrund och historik. Detta kapitel sammanställer de erfarenheter personalen på UFO samlat under de år de drivit projektet.

Samtlig information i detta kapitel baseras på en intervju med UFOs projektansvarig bibliotekarie som har arbetat med UFO sedan starten 1999 (Intervju 4/11 2002).

4:1 UFOs målsättning

UFOs målsättning har i grunden varit densamma sedan starten men synen på målet har delvis muterat och delvis kompletterats under åren projektet drivits. Läsfrämjande och läslust är projektets grundstenar men i dokumentationen framträder andra mål eller delmål. En naturlig fråga är ifall det finns en slutprodukt, ett slutgiltigt mål för projektet eller ej.

I motsats till tanken om ett fast mål, en färdig slutprodukt, anses den mer lösa projektförmen passa verksamheten bäst. Det fysiska rummet och någon form av bestånd är dock två grundförutsättningar. UFO har i dagsläget inte en stadig ekonomisk grund att stå på, verksamheten kan inte räkna med en konstant budget vilket gör att det är mer lämpligt att planera kortsiktigt. Detta kan t.ex. gälla evenemang till vilka det ofta är nödvändigt att söka pengar från olika håll utanför biblioteket.

4:2 Det fysiska rummet

Utformningen av lokalen måste tilltala och attrahera ungdomar vilket sätter höga krav på designen. Detta är ett område där UFO över åren inte har utvecklats speciellt mycket. I dagsläget sker en satsning på detta område genom arbetet med den skolklass som experimenterar med modeller för inredningen.

UFO saknar i projektets nuvarande form bemanning på själva avdelningen. Detta är ett medvetet drag. Tanken är att avdelningen ska vara en ”privat miljö” för målgruppen utan störande inslag som t.ex. en äldre bibliotekarie. Detta anses vara mycket viktigt. Nackdelen med detta är att besökarna i stort sett kan göra vad som helst på avdelningen utan att det finns någon chans för personalen att notera det. Ett tänkbart scenario är att besökarna väljer att besöka förbjudna sidor på internet eller på annat sätt bryter mot avdelningens regler. Detta är dock inte ett unikt problem för UFO om man ser till MSB som i och med sin storlek har många avskilda områden.

UFOs lokaler medför vissa begränsningar. I framtiden kommer det ej att ordnas program i de befintliga lokalerna i samma utsträckning som nu. Biblioteket kan inte fylla denna roll med de för detta ändamål dåligt anpassade lokalerna. Även om det medvetet saknas bemanning på avdelningen hindrar lokalens bristande storlek varje form av informationsdisk. Den främsta uppgiften för lokalen är att bli en levande miljö med tonvikten på det lilla mötet. Detta möte kan ske genom boktips, samtal och olika anslagstavlor snarare än en aktivitetslokal med programverksamhet, något som anses fungera bättre utanför bibliotekets väggar.

4:3 Medier

En tydlig tendens på UFO rörande medier är att ytan är central. Omslaget på boken eller tidningen är nästan totalt avgörande för hur mycket den utlånas. Detta finns alltid med i beräkningar kring valet av medier vid inköp. Pocketböcker brukar ofta få ett alternativt och lite mer ”vågat” omslag än motsvarande inbundna bok. Pocketböcker föredras därav ofta. Allt material på avdelningen måste ge ett nytt och fräscht intryck. Omslag och förpackning är mer eller mindre avgörande för utlånestatistiken. Ett mycket talande exempel på detta är skillnaden mellan utlåningssiffrorna på talböcker och kassettböcker. Talböcker förpackas i en standardlåda i orange plast utan omslagsbild medan kassettboken paketeras i en mindre, vit plastask med omslagsbild. Ofta är fallet att en titel utlånas mycket

frekvent som kassettbok medan samma bok i talboksformat inte lånas alls.⁴ Slutligen är det även av stor vikt att medierna exponeras ordentligt, att omslagen syns utåt.

Den första tiden stod även en internetansluten PC på avdelningen. Det gick dock ej att ha denna PC kvar då den läsro man samtidigt ville uppnå rubbades. Användarna av PCn var ofta högljudda och för stökiga för att det skulle fungera. Då UFO är en obemannad avdelningen är detta något som är mycket svårt att kontrollera och i dagsläget finns det ej någon PC på avdelningen även om en eller flera terminaler anses vara önskvärt.

UFO lånar in 80% av sitt bestånd från andra avdelningar och låter även de medier som avdelningen själva köper in gå till respektive avdelning då mediet förlorat sin färskhet. Det är dock inte aktuellt att helt gå över till ett inlånat bestånd. Så länge beståndet inte blir statiskt finns det anledning att införskaffa unik ”UFO-litteratur”. Tanken bakom detta är att det finns en del medier som inte passar någon annanstans i biblioteket. UFO har ingen skyldighet och bör inte heller spara sina medier, det är inte aktuellt med ett magasin.

4:4 Marknadsföring

Den första och viktigaste lärdomen rörande marknadsföringen av UFO är att det krävs ett speciellt tilltal, bibliotekets vanliga metoder fungerar inte. Samtal med ungdomar ur målgruppen har visat att det primärt är genom vänner och bekanta som information om avdelningen och dess verksamhet sprids. Den främsta utmaningen för en avdelning som UFO är att få igång en sådan ”mun-till-mun”-kommunikation. Ordet måste spridas till och sedan inom målgruppen.

De vanliga affischerna som ofta används av biblioteket fungerar inte som huvudsaklig marknadsföringsmetod. en affisch saknar kraft ifall den inte bekräftar en förförståelse som redan finns i målgruppens medvetande. Denna förförståelse vinnns med ”mun-till-mun”-kommunikation. Även om ordet finns ute så måste

⁴ Kassettboken är till allmänt utlån medan talboken är avsedd för dyslektiker, döva eller på annat vis lässvaga användare.

planschererna i sig vara utformade på ett speciellt sätt. Det är centralt att hitta ett för målgruppen anpassat tilltal.

En ytterligare metod att skapa en medvetenhet rörande UFOs verksamhet i målgruppens är att bli omtalad i tidskrifter som målgruppen läser. Detta kan realiserars genom både annonser och artiklar. Det är viktigt att låta UFO figurera i det offentliga genom ”rätt” kanaler. Denna strategi kan föra in UFO i sammanhang som tilltalar målgruppen på ett helt annat sätt än biblioteksplanscher eller annonser i vanlig dagspress.

4:5 Målgruppsinflytande

En fungerande interaktion mellan målgruppen och UFO och även inom målgruppen är ett av UFOs främsta mål. Dels anses interaktionen mellan biblioteket och målgruppen vara av stor vikt, att inköpstips, feedback och liknande kommunikation kan komma att finnas på biblioteket och via internet. Dels nämns även kommunikation mellan besökarna, att t.ex. anslagstavlor, elektroniska eller ”materiella”, kan fungera som kontaktytor. Till detta läggs även de läsfrämjande möten som sker ute på skolor och liknande, att ha ett fungerande system med möten utanför själva biblioteket.

Ungdomarnas direkta inflytande i projekt som UFO nämns ständigt i utvärderingar, utredningar och uppsatser. UFO arbetade tidigare med referensgrupper där ungdomar gavs möjlighet att själva påverka inköp och program. Detta har idag upphört av flera anledningar. Först är det viktigt att ungdomarna måste känna att de får något själva tillbaka för sitt arbete för biblioteket, det är inte realistiskt att be dem arbeta gratis för bibliotekets räkning. Detta gäller inte enbart materiellt utan även psykologiskt. De inblandade måste känna att de har en meningsfull uppgift som de känner att de vill utföra. Det är även ett problem att en referensgrupp över tid splittras av olika anledningar. Deltagarna blir äldre och växer ur målgruppen, flyttar eller tappar intresset. Arbetet med referensgrupper är dessutom tidskrävande. Möten med gruppen måste ofta hållas kvällstid vilket innebär en ökad arbetsbörda för personalen som

dessutom måste få betalning för övertidsarbete. Kostnaderna är relativt höga för ett sådant arbete och det är tveksamt om det urval som görs genom gruppen är representativt för hela målgruppen. Risken är överhängande att det blir alltför smalt. Arbete med referensgrupper är därav att se som kostsamt och omständligt med ett möjligtvis tveksamt resultat.

UFO har i dagsläget ett projekt som skall resultera i ny inredning. Det är elever på en media och kommunikationsutbildning som står för arbetet. I det fallet kan det arbete som eleverna utför direkt knytas till ett större sammanhang, det är dels ett arbete för biblioteket samtidigt som det är ett arbete för utbildningens räkning, en uppgift i studierna.

I övrigt har UFO haft svårt att hitta en god modell för hur de som deltar i referensgrupper kan få incitament att fortsätta sitt arbete. Tidigare har de inblandade getts möjligheten att sätta samman egna program som UFO sedan arrangerat. Problemet visade sig vara att det fanns ett stort intresse för att tänka ut och sätta ihop programmen men när dessa sedan genomförs är erfarenheten att en majoritet av de inblandade uteblir och besökstalet brukar i allmänhet bli lågt. Detta kan dels ses som ett bevis för att bibliotekets gängse modell för marknadsföring inte är tillämpbar på UFO och dels att denna form av incitament inte är tillräcklig.

Sammanfattningsvis upplevs det inte vara resurser som saknas, snarare en lämplig modell för detta arbete. Referensgrupper är något som många anser högst önskvärt men det saknas bra lösningar. UFO anses dock ha fått resurser. Personal och medel har avsatts till projektet.

4:6 Personalen

Av personalen krävs först och främst ett starkt intresse för att arbeta med målgruppen. Denna upplevs ofta som svår och störande och engagemang i ett sådant arbete kräver ett genuint intresse från bibliotekariens sida. En bibliotekarie i ett projekt som UFO måste vara intresserad av dagsläget för målgruppen och ha en god kännedom om de medier som avdelningen hanterar. Det är därför viktigt

med en god insikt i ungdomskultur rörande musik, litteratur, happenings, festivaler och liknande. Det är viktigt att man letar efter nya företeelser som dyker upp och att man i sitt arbete inte är främmande för att prova marken utanför de upptrampade stigarna. Det krävs en förståelse för att arbetet kräver att man frångår konventioner.

En av grundtankarna med arbetet med unga vuxna är att prioritera deras besök på biblioteket och inte avfärda dessa även om deras ärenden är nog så besvärliga att hantera. Det är en fråga om att känna ett ökat ansvar för UFOs målgrupp i hela biblioteket.

Det stora engagemang som krävs av den bibliotekarie som ska driva ett projekt av den här typen gör det nästan nödvändigt att denna person är lite av en eldsjäl. Arbetet blir intensivt och det krävs mycket ork och vilja för att kunna driva det framåt. Personalen kan därför vara i behov av avlastning då och då. En och samma person kan snabbt förlora sin ork att fortsätta engagera sig så hårt som det krävs för att UFO och liknande projekt ska fungera.

Från början var tanken att det skulle finnas personal närvarande på avdelningen UFO men det var svårt att se vilken funktion denna skulle fylla. En tanke var att låta en bibliotekarie sitta på avdelningen tillsammans med en ämnesexpert inom något för avdelningen relevant ämne. Som exempel nämns rollspel eller någon modern sport. Denna expert bör då tillhöra målgruppen så att personalens bristande insikt i ämnet kan överbyggas. Denna modell lider dock av att biblioteket inte särskilt ofta kan backa upp referensdisken med adekvat litteratur, länkar eller tidskrifter rörande ämnet. En ytterligare komplikation på UFO är som tidigare nämnt lokalutrymmet. Det finns ingen plats för den sortens verksamhet.

5. Analys och diskussion

I detta kapitel sammanfattar jag de resultat som min undersökning gett. Jag utgår från mitt syfte och de frågor jag ställt. Först fokuserar jag på resultatet rörande målgruppen ”unga vuxna”. Sedan går jag vidare till att diskutera arbetet med målgruppen ”unga vuxna”, dels de resultat som litteraturstudien givit och dels de som fallstudien givit. Sedan diskuterar jag huruvida min undersökning visat att det är motiverat att uppföra specialavdelningar för ”unga vuxna” och hur denna målgrupps behov eventuellt skiljer sig från de mer traditionella målgrupperna på folkbiblioteket. Slutligen diskuterar jag mitt resultat knutet till mitt syfte, att undersöka vilka faktorer som motiverar organisation efter målgrupp på biblioteket

5:1 Målgruppen ”unga vuxna”

Min första fråga var huruvida det är möjligt att identifiera målgruppen ”unga vuxna”, i UFOs fall knutet till åldersspannet 15-25. Denna fråga visade sig tidigt kunna besvaras.

I regeringens proposition 1998/99:115 *På ungdomars villkor* förs en diskussion kring hur gruppen ”ungdom” ser ut i dagsläget. Propositionen slår fast att ”ungdom” inte är en homogen grupp. Även om åldersindelning kan vara nödvändigt av administrativa eller juridiska skäl är det i förlängningen inte speciellt intressant hur gammal en person är. Fokus bör läggas på personens livssituation, hans/hennes behov och intressen. En 21-åring kan vara vuxen medan en 26-åring fortfarande är ungdom. Proposition 1998/99:115 säger klart att åldersgruppen 15-24 bör ses som en period i livet där de flesta fortfarande är ungdomar. Målgruppen bestäms primärt av individens livssituation, denna situation anses ge upphov till de behov och intressen som är unika för ungdomsgruppen (På ungdomars villkor, 1999).

Sammantaget innebär den uppfattning denna proposition framför att åldersgruppen 15-25 i dagsläget utgör målgruppen ”ungdom”, alternativt benämnd ”unga vuxna”.

5:2 Erfarenheter rörande arbetet med ”unga vuxna”

I detta avsnitt redogör jag för de samlade erfarenheter rörande arbetet med UFO. UFOs dokumentation, intervjun och litteraturstudien påvisar flera fenomen som kan sägas vara kritiska faktorer för arbetet med unga vuxna.

5:2:1 Lokal

Intervjun med UFOs projektledare har visat att UFO under sina verksamhetsår inte har arbetat med sina lokaler i någon större utsträckning men genomför f.n. ett projekt som med hjälp av gymnasielever ska leda till en för målgruppen bättre anpassad lokal (Intervju 4/11 2002).

Min litteraturstudie har påvisat flera tydliga tendenser rörande lokalfrågan (Hardeborn – Sjöberg, 1989; Stenström, 1998; Tre intervjuer med referensgrupper genomförda vid Matteusskolan, 2001). Det är tydligt att det krävs ett eget rum för målgruppen. Flera undersökningar visar på att ungdomar/unga vuxna har svårt att känna sig hemma i biblioteket och åsikterna rörande hur en ”egen” avdelning kan se ut är många. Dessa åsikter tycks i stort vara desamma även sett över en femtonårsperiod. Unga vuxna har en rätt tydlig bild av hur de vill att det ska se ut på biblioteket.

En återkommande åsikt är att om de unga vuxna själva får vara delaktiga i utformningen av sina egna mötesplatser kommer resultatet alltid att ligga närmare målgruppens behov och önskemål. Särskilt tydligt visar ”Bara vara – mötesplatser på ungas villkor” denna effekt (Persson 2001). Detta styrker tanken på att låta de unga vuxna själva ta del i arbetet med avdelningens utformande och det tydliggör behovet av ett eget rum som biblioteket har svårt att skapa utan unga vuxnas hjälp.

Ett eget rum bör ses som en grundläggande kritisk faktor i bibliotekets arbete med unga vuxna.

5:2:2 Mediebeståndet

En tydlig tendens på UFO är att medier med ett attraktivt yttre utlånas ofta. Det är viktigt att utsidan av boken, skivan eller kassetboxen tilltalar målgruppen. Detta kräver en större noggrannhet vid inköp. Ibland kan en inbunden bok ha ett sämre anpassat omslag än en pocketversion av samma titel. Personalen på UFO har noterat att i de fall avdelningen har samma titel i olika utföranden är utlåningssiffran för den version med ett attraktivt omslag markant högre (Intervju 4/11 2002).

UFOs bestånd består ofta av titlar som även finns på andra avdelningar på MSB. Titlar lånas in under kortare perioder och återförs sedan när titeln förlorat sin aktualitet. Det finns bredvid detta sortiment en mindre mängd medier som inte har någon naturlig plats på biblioteket, s.k. ”UFO-litteratur”. Det förekommer medier som är unika för UFO då de är för smala för att passa in någon annanstans. UFOs bestånd anses slutligen vara i behov av kontinuerlig uppdatering. I intervjun nämns en ”färskhetsprincip”. Det krävs en relativt snabb genomströmning av medier på avdelningen för att målgruppen ska kunna tillmötesgå framgångsrikt (Ibid.).

Mediebeståndet både ser ut och hanteras annorlunda på en avdelning för unga vuxna. Färskhetsprincipen är förvisso inte unik för sådana projekt. Omvärldsbevakande specialavdelningar som t.ex. EU-informationen på MSB måste på samma sätt arbeta med färskt material. Detta är säkerligen inte något unikt för unga vuxna men det förefaller som om det är en mycket tydlig tendens som personalen måste ta stor hänsyn till. Slutligen har arbetet med UFO visat att det ibland finns litteratur som inte annars skulle köpts in till biblioteket ifall det inte vore för UFOs målgruppsinriktade inköp. Det finns alltså en risk för att vissa medier lämpade för målgruppen unga vuxna inte skulle köpas in om det inte fanns ett medvetet inköp för denna målgrupp. Det finns medier som efterfrågas av en

grupp av bibliotekets besökare men som inte har någon naturlig plats i ett bibliotek som saknar en avdelning för unga vuxna.

5:2:3 Marknadsföring

Att marknadsföra en avdelning för unga vuxna utgör en unik utmaning för biblioteket. UFO har fört samtal med representanter för målgruppen vilket har visat att konventionell marknadsföring genom affischer och flyers på biblioteket inte är en bra metod. Det måste finnas en medvetenhet hos målgruppen utanför biblioteket, annars är affischer och flyers värdelösa. Det som är önskvärt att uppnå är en spridd mun-till-mun-kommunikation, att unga vuxna själva pratar med varandra om UFO och avdelningens verksamhet. Först då kan affischer och annan marknadsföring få någon effekt och då som en bekräftelse på vad de unga vuxna själva har diskuterat. Om målgruppen inte får UFO presenterat för sig genom dessa kanaler är det svårt att marknadsföra avdelningens verksamhet eller för den delen avdelningens existens. Det anses inte vara lätt att föra ut denna önskade medvetenhet om UFO till målgruppen. Det framhålls som viktigt att hela tiden försöka föra ut budskapet om UFO genom för målgruppen lämpliga kanaler. Om UFO kan komma att synas i målgruppens tidskrifter, på TV eller i radio kan en bättre förståelse hos målgruppen uppnås. Därpå kan affischer och annan mer traditionell biblioteksmarknadsföring komma att fungera bättre (Intervju 4/11 2002).

De utmaningar det innebär att marknadsföra en avdelning för unga vuxna utgör en tydlig kritisk faktor i arbetet med unga vuxna.

5:2:4 Referensgrupper

Det har från starten varit önskvärt att arbeta med referensgrupper. Grupper med ungdomar tillfrågas regelbundet rörande litteratur, utformning av lokaler och marknadsföring för att skapa en god kontakt med målgruppen. Det är tydligt att UFO och liknande projekt har mycket att vinna i ett sådant samarbete, det är

större chans att målgruppens behov möts framgångsrikt om det finns en direkt koppling till målgruppen (Persson 2001).

UFO har haft problem med detta arbete. Det har saknats en fungerande metod som ger deltagarna i arbetet kompensation för sitt arbete. Det är inte möjligt att genomföra sådana insatser utan att de ungdomar som arbetar för biblioteket får någon lämplig form av kompensation. Vidare har det visat sig svårt att arbeta med referensgrupper av tidsmässiga skäl. Det tar ofta många timmar i anspråk, ofta på kvällar, vilket ger personalen tidspress och övertid. Slutligen anser UFOs projektledare att det i dagsläget är oklart ifall arbetet med referensgrupperna alltid ger ett resultat som är representativt för målgruppen eller om urvalet riskerar att skapa en alltför snäv bild av målgruppen. UFO anser dock att det inte är resurser som saknas. Det är en fungerande modell för referensverksamheten som i dagsläget saknas på UFO (Intervju 4/11 2002).

Rörande arbetet med referensgrupper är det tydligt att det finns stora svårigheter. Det måste utarbetas en bra metod för arbetet för att ett bra resultat ska kunna uppnås. Det anses dock vara centralt att arbeta med dessa grupper och resultatet anses vara tillräckligt intressant för att arbetet ska vara värt ansträngningarna. Jag vill hävda att referensgruppen är en kritisk faktor i arbetet med avdelningar för unga vuxna även om UFO inte kan presentera en fungerande metod i dagsläget.

5:2:5 Särskild kompetens

UFOs personal kan sägas behöva vissa särskilda kompetenser för att framgångsrikt kunna utföra sitt arbete. Enligt UFOs projektledare är det tydligt att personalen måste ha ett genuint intresse av målgruppen, dess livssituation och av de medier som målgruppen kan tänkas ha ett behov av på biblioteket. En UFO-bibliotekarie måste kontinuerligt uppdatera sig och vara beredd på att bryta mot invanda rutiner i sitt arbete. Nödvändiga kunskaper innefattar en god insikt i t.ex. unga vuxnas musikintresse, unga författare och festivaler av olika slag (Intervju 4/11 2002).

De områden jag tidigare berört i detta kapitel ger en inblick i ytterligare kompetenser som en UFO-bibliotekarie måste utveckla. Det har visat sig vara svårt att marknadsföra UFO och de ansvariga bibliotekarierna måste kunna tackla denna problematik. Vidare krävs särskild eftertanke vid inköp av medier. Det krävs att inköpta medier klarar kraven på ett attraktivt yttre såväl som aktualitet. Listan kan göras längre. Det är tydligt att inte vem som helst kan klara av att utföra arbetet med UFO eller andra projekt av detta slag framgångsrikt. Det krävs vissa grundförutsättningar, intresset för målgruppen framför allt, och flera kompetenser som måste läras in och utvecklas. Detta anser jag vara en central kritisk faktor. Utan lämplig personal med särskild kompetens och särskilt intresse för detta arbetet är det inte möjligt att genomföra ett sådant projekt framgångsrikt.

5:3 Avdelning för ”unga vuxna”, vara eller inte vara?

Slutligen kommer jag föra en diskussion rörande ifall denna målgrupp kräver en egen avdelning eller om den kan bemötas i det traditionella biblioteksarbetet med barn/unga- och vuxenavdelningar.

För att det överhuvudtaget ska vara meningsfullt att diskutera avdelningar för unga vuxnas vara eller icke vara måste först målgruppen identifieras. Det visade sig att unga vuxna, personer mellan 15-25, sammanfaller med den bild av ungdomsgruppen (ca. 15-24 år) som ges av regeringen i proposition 1998/99:115 (På ungdomars villkor, 1999). Jag vill hävda att det UFO menar med ”unga vuxna” snarare bör betraktas som ”ungdomen av idag”⁵. Det centrala är dock att det enligt bibliotekets uppdragsgivare finns en målgrupp i åldern 15-24. Detta medför att det finns grund att säga att det finns en möjlighet att arbeta med denna målgrupp.

Nästa fråga som måste besvaras är ifall målgruppen ”unga vuxna” kan bemötas av biblioteket utan att någon särskild verksamhet organiseras. Om det inte är så att

⁵ Med detta menar jag den i dagsläget aktuella ungdomsgruppen. ”Unga vuxna” är i min mening inte en ny målgrupp utan ett nytt namn på vad som idag har blivit ungdom.

denna målgrupp har några unika behov eller intressen, inte kräver några särskilda kompetenser, lokaler eller medier finns det ingen anledning att starta projekt som UFO.

Min undersökning har visat flera områden där ”unga vuxna” uppvisar unika behov. Det finns flera områden där personalen på biblioteket måste ha vissa unika kompetenser eller där biblioteket måste uppbringa en avskild lokal eller särskilda medier.

Då det finns en målgrupp med unika behov finns det enligt ”role setting”-teorin anledning att arrangera särskild verksamhet för denna på bibliotek. Detta ger möjlighet att uppnå ett bättre resultat än den befintliga biblioteksverksamheten. Det är inte möjligt att uppnå hög ”excellence” utan att arbeta med denna ”role” (McClure m.fl., 1987).

Sett till dessa fakta är det möjligt att argumentera för UFOs och liknande projekts relevans på biblioteket. Det finns en målgrupp ”unga vuxna” som har unika behov och intressen. Detta innebär att biblioteket *kan* identifiera denna målgrupp att arbeta med. Vidare finns det en uppfattning att biblioteket inte kan uppnå ett gott resultat utan att anpassa sin verksamhet till olika behovsgrupper i det samhälle vari detta verkar. Detta innebär att biblioteket *bör* arrangera särskilda insatser för målgruppen ”unga vuxna”. Det är möjligt att dra detta resonemang ett steg längre.

I kapitel 1, ”Kundorienterad organisation”, i uppsatsens andra avdelning visar att bibliotekets verksamhet bör styras av samhällets behov, värderingar och intressen. Om dessa förändras över tiden är det bibliotekets uppgift att förändra sin verksamhet därefter. Regeringens proposition 1998/99:115 visar att bibliotekets uppdragsgivare anser att individer mellan 15 och 24 år är att betrakta som ungdomar (På ungdomars villkor, 1999). UFOs arbete med målgruppen 15-25 faller därav under denna paragraf. Det är klart och tydligt bibliotekets uppgift att tillhandahålla tjänster anpassade till målgruppen.

Jag har visat att målgruppen ”unga vuxna” är att betrakta som ungdomar och att detta medför att biblioteket enligt kulturpolitiken ska arbeta aktivt med denna målgrupp. Jag har även visat att biblioteket måste förändra sin verksamhet i

samklang med samhällets förändringar. Dessa förändringar ger målgruppen ”unga vuxna” unika behov och intressen. Då finns det enligt ”role setting”-teorin anledning att skapa en egen organisation för arbetet med målgruppen. Det är därav min uppfattning att det är möjligt att säga att biblioteket *förväntas* eller kanske t.o.m. *ska* arbeta med projekt som UFO.

5:4 Målgruppsanpassad verksamhet på biblioteket

Enligt de teorier som jag presenterat i uppsatsen måste bibliotekets tjänster och verksamhet spegla det samhälle det verkar i. Det är på denna grund som en diskussion om målgruppsanpassad organisation blir intressant. Principen innebär att biblioteken i Sverige inte kan se likadana ut över hela landet. Jag skulle vilja hävda att om man accepterar de teorier som presenteras i avsnittet ”Kundorienterad organisation” innebär det tveklöst att varje bibliotek måste organiseras enligt den närmiljö i vilken det verkar. T.ex. är Malmö ett helt annat samhälle än Kiruna. I ett samhälle med många första och andra generationens invandrare med stort behov av språkstöd och samhällsinformation måste biblioteket skraddarsy sin verksamhet så att den tillfredställer denna målgrupps behov. Om detta inte sker har biblioteket misslyckats med sitt uppdrag. En kundorienterad organisation skapar goda möjligheter att framgångsrikt tillmötesgå kundens behov och intressen

Min undersökning har pekat på flera faktorer som är kritiska för organisation efter målgrupper. Föregående kapitel har påvisat ett flertal exempel på faktorer i bibliotekets arbete med ungdomar. Dessa är:

- Lokalens utformning
- Mediebeståndet och mediehantering
- Utformning och genomförande av marknadsföring
- Arbete med referensgrupper
- Särskild kompetens hos personalen

Denna undersökning kan naturligtvis inte sträcka sig längre än till ungdomsgruppen och de kritiska förutsättningar som presenterats är unika för denna målgrupp. Detta exempel påvisar dock behovet av en mer målgruppsanpassad verksamhet på biblioteket och det är möjligt att se fler målgrupper som kan tänkas kräva liknande engagemang från bibliotekets sida.

6. Sammanfattning och kommentar

6:1 Sammanfattning

Jag har i denna uppsats undersökt bibliotekets arbete med speciella målgrupper med särskilt fokus på målgruppen ”unga vuxna”. Mitt syfte var att utreda huruvida det finns skäl att organisera målgruppsanpassade avdelningar på biblioteket. Grunden till min argumentation ligger i en rad organisationsteoretiska idéer rörande verksamhet inom den offentliga sektorn; biblioteket måste i sin organisation och verksamhet möta sina målgrupps behov och intressen för att kunna anses ha lyckats med sitt uppdrag. Detta innebär att när det är möjligt att identifiera en målgrupp med unika intressen och behov finns det skäl att ägna denna målgrupp särskild uppmärksamhet på biblioteket. Om det är så att målgruppen inte går att bemöta framgångsrikt i bibliotekets befintliga verksamhet måste en ny avdelning eller ett nytt projekt tillkomma för att ett lyckat resultat ska kunna uppnås.

Mitt fokus i denna uppsats är som nämnt målgruppen unga vuxna. Sett till vad som tidigare skrivits om ungdomsengagemang på biblioteket är det tydligt att biblioteket kan anpassa sin verksamhet till denna målgrupp. Mitt mål var att kunna argumentera *ifall* biblioteket ska göra detta. Jag ville utreda och argumentera kring ifall det är särskilt lämpligt att möta denna målgrupp genom en egen avdelning eller om den traditionella verksamheten på folkbiblioteket är tillräcklig. Mina frågor var ifall målgruppen ”unga vuxna” överhuvudtaget är identifierbar och dels ifall det är möjligt att identifiera några kritiska förutsättningar i arbetet med denna.

Undersökningen, som upptar kapitel två, tre och fyra, inleds genom att undersöka målgruppen ”unga vuxna”. Det visade sig att regeringen idag i begreppet ungdomar även innefattar äldre individer än tidigare. Ungdomsgruppen sträcker sig enligt regeringens proposition 1998/99:115, *På ungdomars villkor*, från 15 till 24 år. ”Unga vuxna”, den grupp som UFO på MSB omtalar vara

mellan 15 och 25 år, rör sig inte om en ny målgrupp. ”Ungdom” och ”unga vuxna” är samma målgrupp. UFO riktar sig alltså inte till en ny målgrupp utan till dagens ungdomar.

Det visade sig finnas stöd i bibliotekslagen och regeringens kulturpolitik för ett aktivt engagemang för målgruppen ungdomar. Staten förväntar sig därav ett engagemang för denna målgrupp på biblioteket.

En viktig fråga är ifall det är möjligt att identifiera några unika kritiska förutsättningar i arbetet med denna målgrupp. Fallstudien av UFO på MSB visade flera problem som förefaller vara unika för målgruppen. Studien bygger på projektets personals upplevelser och dokumentation. De anser att det finns särskilda krav på lokalerna och det är inte möjligt att framgångsrikt marknadsföra ett sådant projekt med bibliotekets konventionella metoder. Personalen måste även vara kompetent inom flera specialområden unika för målgruppen och det krävs till viss del en specifik typ av medier, både fack-/skönlitteratur och tidskrifter. De menar även att det är essentiellt att kommunicera direkt med målgruppen och låta den få direktinflytande över avdelningens bestånd och program. Detta har dock visat sig vara en svår uppgift för personalen och i dagsläget saknas en bra, fungerande modell för detta. Utan denna interaktion med målgruppen har bibliotekarierna enbart sin egen omvärldsbevakning att tillgå för att skapa en bild av målgruppens dagsaktuella intressen och behov.

I uppsatsens femte kapitel redovisar jag mina resultat. Jag inleder med att redogöra för fem områden där målgruppen unga vuxna har särskilda behov och intressen. Dessa områden utgör den grund ifrån vilken det är möjligt att påtala nödvändigheten för biblioteket att genomföra särskilda projekt för denna målgrupp.

Sedan presenterar jag mina slutsatser. Jag har visat att om det finns en målgrupp med unika behov som inte går att möta framgångsrikt genom det traditionella biblioteksarbetet så är det motiverat att argumentera för att biblioteket bör arbeta med projekt som UFO, dvs. enligt en kundorienterad organisationsmodell. Regeringens kulturpolitik och ungdomsutredning fastslår att biblioteket ska arbeta aktivt med målgruppen unga vuxna. Detta sammantaget

innebär att biblioteket bör organisera ungdomsprojekt/avdelningar där målgruppens särskilda behov beaktas.

Kapitlet fem avslutas med en kort sammanfattning av den kundorienterade organisationsprincipen. Denna teori berör inte enbart målgruppen unga vuxna, den bör appliceras i alla de fall där en målgrupp med unika behov och intressen påträffas. Teorin utmanar bilden av biblioteket organiserat efter en standardiserad modell där biblioteken organiseras likadant oavsett hur det samhälle det betjänar ser ut. Unga vuxna och avdelningen UFO på MSB är ett exempel på hur teorin kan och har testas praktiskt.

6:2 Kommentar

Den empiriska basen för min argumentering är givetvis mycket begränsad. Malmö stadsbibliotek och avdelningen UFO har valts som studieobjekt inte för att de är representativa för folkbiblioteken och dessas ungdomsprojekt utan för att de i sig är intressanta och tydliga. Mitt arbete har resulterat i klagörandet av principiella möjligheter, men kan inte betraktas som ett underlag för diskussion om bibliotekets prioritering mellan olika möjliga insatser och projekt.

Redan innan jag började arbeta med denna uppsats ansåg jag att jag hade en relativt god bild av ungdomsavdelningar men det visade sig att det fanns mycket mer att lära. De uppsatser och artiklar jag läste i arbetets första fas gav mig en känsla av vaghet. Det har skrivits om ungdomars behov, vad biblioteket skulle kunna göra för dem och vad de förväntar sig av biblioteket. Detta är naturligtvis inte ointressant men jag kände att det saknades något som tydliggjorde varför biblioteket bör organisera sitt arbete efter målgruppen ungdomar.

Mina studier av ungdomars behov och intressen har givit mig en god grund att argumentera för en kundorienterad organisation på biblioteket. Jag upplever det främmande att biblioteket organiserar sin verksamhet efter andra principer än efter användarnas intressen och behov. Biblioteket kan förlora sin popularitet och självklara roll i samhället om besökarnas intressen och behov inte möts.

Det är intressant att förstå varför biblioteket ska organisera särskilda avdelningar för ungdomar och det finns större dimensioner att utforska. Ungdomar är en behovsgrupp med unika intressen och behov och det är inte ovanligt med avdelningar och projekt för dem på Sveriges bibliotek. Däremot finns det inte särskilt många andra "särskilda" målgrupper som biblioteken arbetar med.

Indelningen mellan barn och vuxna är mycket enkel och generaliserande. Jag har under arbetets gång funderat på vilka flera behovsgrupper utöver ungdomarna som det är möjligt att identifiera som kräver särskilda arrangemang på biblioteket för att kunna bemötas effektivt. Är det så att de traditionella organisationsformerna egentligen inte är anpassade för någon alls i dagens samhälle? För vem är egentligen biblioteket organiserat?

Litteratur och källor

Tryckta, publicerade källor

Andersson, Björn (2002), *Öppna rum – om ungdomarna, staden och det offentliga livet*. Göteborg: Göteborgs universitet. Dissertation vid Institutionen för socialt arbete.

Andersson, Kristina (1995), ”Har biblioteken glömt ungdomarna?”, *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Bengtsson, Åsa & Hermanson, Maria (1996), *Ungdomarnas plats på folkbiblioteken, nu och i framtiden*. Lund: Lunds universitet. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap.

Berggren, Leif (1995), *Nya mötesplatser! Ökat ungdomsinflytande?*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Bjurström, Erling (1997), *Högt och lågt; smak och stil i ungdomskulturen*. Stockholm: Stockholms universitet. Doktorsavhandling vid JMK; Journalistik, media och kommunikation.

De Klerk, Andreas (1996), *Intelligent organisation*, Kungsgården: Sinnrik.

Enmark, Romulo (1990), *Bibliotekstudier*. Göteborg: Centrum för biblioteksforskning vid Göteborgs universitet.

Evaluating the GÖK project (1995), Stockholm: Statens kulturråd.

Flaa, Paul m. fl. (1998), *Introduktion till organisationsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Fredriksson, Maja & Olsson, Ingela (1997), *Marknadsorientering – ett hjälpmedel för folkbibliotek att utvecklas i ett föränderligt samhälle*. Borås: Bibliotekshögskolan i Borås. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap.

Hardeborn, Charlotte & Sjöberg, Boel (1989), *Finns det plats för ungdomar på biblioteken?*. Borås: Bibliotekshögskolan i Borås. Specialarbete i biblioteks- och informationsvetenskap.

Jonasson, Dag (1995), ”Biblioteken struntar i ungdomskulturen – eller upphörde livet 1970?”, *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Lempert, Larry (1995), ”Internationellt biblioteksarbete för unga vuxna – mer från IFLA 94”, *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Lindgren, Mikael (2002), *Sanningens ögonblick*. Lund: Lunds universitet. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap.

Lindh Hedin – Anna-Karin (1998), *Drakar och demoner på bibliotek*. Borås: Bibliotekshögskolan i Borås. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap.

Lundgren-Nelson, Elisabeth (1995), ”Lila rummet – konsten att skapa ett eget ungdomsbibliotek”, *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Magnusson, Ann-Christin (1995), ”Kista bibliotek satsar på unga vuxna”, *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Magnusson, Ann-Christin (1995), ”Att utveckla ungavuxnas biblioteksanvändning”, *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Malmö statistisk årsbok 1999/2000 (2002), Malmö: Strategisk utveckling, Malmö stadskontor.

McClure, Charles R. m. fl. (1987), *Planning and Role Setting for Public Libraries*. Chicago: American Library Association.

Paulsson, Bjarne (1995), "Framtiden, kärleken och musiken – ungt bibliotek i Södertälje", *Biblioteksbladet*, nr. 8.

Persson, Anette (2001), *Bara vara – mötesplatser på ungas villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Rapport från ungdomsstyrelsen.

Rabe, Annina (1995), "Inte vill jag gå där som ett förvuxet småbarn...", *Biblioteksbladet*, nr. 2.

Regeringens proposition 1996/97:3, Kulturpolitik (1996), Stockholm.

Regeringens proposition 1998/99:115, På ungdomars villkor (1999), Stockholm.

Spejare, Lena (1998), *Bibliotek för alla?*. Borås: Bibliotekshögskolan i Borås. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap.

Stenström, Tua (1998), *Mer än bara böcker - exempel på förnyelse av folkbiblioteken*. Stockholm: Statens kulturråd.

Åberg, Maria (2000), *Helt borta, vet ingenting. Man är i en annan värld när man kommer dit*. Borås: Bibliotekshögskolan i Borås. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap.

Opublicerade tryckta källor⁶

”Ansökan om statsbidrag läsfrämjande verksamhet för barn och ungdom”, 2001

”Brobygge barn – vuxna”, (1996)

”Brobygge på Malmö stadsbibliotek”

”Handlingsplan UFO hösten 2002”, (2002)

”Invigningen av UFO cybercafé onsdagen den 27 februari kl. 17.00 på Torget i Stadsbiblioteket”, (2002)

”Prel. Program för UFO våren 2002”, (2001)

”Projektansökan”, (2001)

”Projektpresentation Ungt Forum”, (1999)

”UFO, ett projekt med ungdomar i fokus”, (2001)

”UFO och UFO cybercafé”, (2002)

”Ungt Forums cybercafé”, (2001)

”Vad händer på Ungt Forum hösten -99”, (1999)

”Verksamhetsberättelse Ungt Forum 2001”, (2001)

⁶ Samtliga dessa källor finns att tillgå antingen via MSB eller uppsatsförfattaren. Det rör sig uteslutande om UFOs egen dokumentation och officiella program.

Webresurser

Svensk biblioteksforening; specialgruppen för Unga vuxnas användning av bibliotek, <http://www.biblioteksforeningen.org/>

UFO cybercafé, <http://www2.malmo.stadsbibliotek.org/ufo/cybercafe.htm>

UFOs hemsida, <http://www2.malmo.stadsbibliotek.org/ufo/>

Intervju

Intervju den 4/11 2002 med Mia Dimblad, projektledare UFO, Malmö stadsbibliotek, Malmö.